

М.В. Куцинська, Г.О. Король
Національна металургійна академія України,
кафедра обліку і аудиту

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КАФЕДР ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

© Куцинська М.В., Король Г.О., 2009

Розроблено аналітичне забезпечення оцінки ефективності функціонування кафедр вищого навчального закладу з метою підвищення ефективності діяльності закладу освіти загалом шляхом покращання економічності та результативності діяльності його кафедр.

Analytical maintenance of an estimation of efficiency of functioning of chairs of a higher educational institution for the purpose of increase of efficiency of activity of a higher educational institution by improvement of profitability and productivity of activity of its chairs is developed.

Постановка проблеми. У процесі розвитку ринкових відносин відбулися значні зміни у системі фінансування державних вищих навчальних закладів, які характеризуються зростанням грошових надходжень від надання платних послуг, зокрема навчання на контрактній основі, та зменшенням бюджетного фінансування. В умовах доволі тривалого недофінансування вищої освіти з боку держави керівництво вищих навчальних закладів постійно вишукує резерви зниження своїх витрат. Тому сьогодні у багатьох з них майже усі резерви виявилися вичерпаними. В цих умовах перед керівництвом вищих навчальних закладів постають питання про удосконалення існуючих механізмів управління закладом освіти, необхідність проведення внутрішнього аналізу, який надавав би оцінку діяльності закладу за певний проміжок часу.

Ефективність функціонування вищого навчального закладу залежить від результативності діяльності його структурних підрозділів, від їх внеску у загальні фінансові потоки установи та раціональності використання ними ресурсів вищого навчального закладу.

Важливе місце в системі управління діяльністю вищого навчального закладу займає кафедра, яка є головною ланкою, що забезпечує освітянську діяльність, отримання доходів закладом освіти та формує основні витрати учбового процесу.

Аналіз останніх досліджень. Сьогодні науково обґрунтовані нові підходи до управління навчальними закладами, які скеровані на підвищення якості освітніх послуг [1,2], приділяється увага питанням обліку та контролю витрат, калькулюванню собівартості платних освітніх послуг, розрахунку безбитковості освітньої діяльності [3–6]. Однак, тільки деякі науковці приділяють увагу питанням покращання стабільності функціонування та забезпеченості фінансовими ресурсами вищих навчальних закладів [7, 8], враховуючи економічні особливості, які притаманні сьогодні системі фінансування вищої освіти в Україні.

При цьому робіт, які стосуються оцінки ефективності діяльності кафедр вищих навчальних закладів, практично немає. Тим більше відсутні дослідження, присвячені створенню аналітичного забезпечення такої оцінки.

Тому для підвищення ефективності діяльності кафедр і вищого навчального закладу загалом мають бути розроблені певні економічні важелі, які сприятимуть покращанню фінансово-економічного стану закладу освіти та стабільності його функціонування, а також їх аналітичне та організаційно-інформаційне забезпечення.

Метою дослідження є розроблення аналітичного забезпечення оцінки ефективності функціонування кафедр вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Важливим аспектом проблеми є підбір інформативних економічних показників, які б надавали об'єктивну характеристику внеску кафедр у фінансові потоки установи та раціональності використання ними ресурсів вищого навчального закладу.

Для аналізу та оцінки діяльності структурних підрозділів прибуткових організацій використовують такі показники: чистий прибуток, рентабельність основних засобів, остаточний прибуток та економічну додану вартість [9].

Державні вищі навчальні заклади належать до неприбуткових організацій, тому для оцінки діяльності їх структурних підрозділів, якими виступають кафедри, необхідним є виявлення таких показників, які б враховували специфіку їх діяльності.

Оскільки здійснення освітянської діяльності кафедрами призводить до витрат, пов'язаних з навчальним процесом і водночас до отримання закладом освіти значної частини своїх доходів, доцільно для оцінки та аналізу ефективності їх діяльності застосовувати показники доходів та витрат. Різницю між доходами та витратами кафедри становить грошовий потік, до якого призводить її діяльність:

$$\Gamma_j = D_j - B_j, \quad (1)$$

де Γ_j – показник грошового потоку j -ї кафедри; D_j – доходи j -ї кафедри; B_j – загальні витрати j -ї кафедри.

Застосування показника грошового потоку кафедри надасть керівництву закладу освіти інформацію про результативність діяльності його структурних підрозділів.

Також необхідним при здійсненні аналізу та оцінки діяльності кафедр є визначення ефективності використання ними ресурсів закладу освіти. Це насамперед стосується основних засобів, які використовуються кафедрами при здійсненні своєї діяльності. Тому для оцінки та аналізу ефективності діяльності кафедр вищого навчального закладу пропонується використовувати також показник рентабельності основних засобів, який розраховується як відношення грошового потоку кафедри до залишкової вартості її основних засобів:

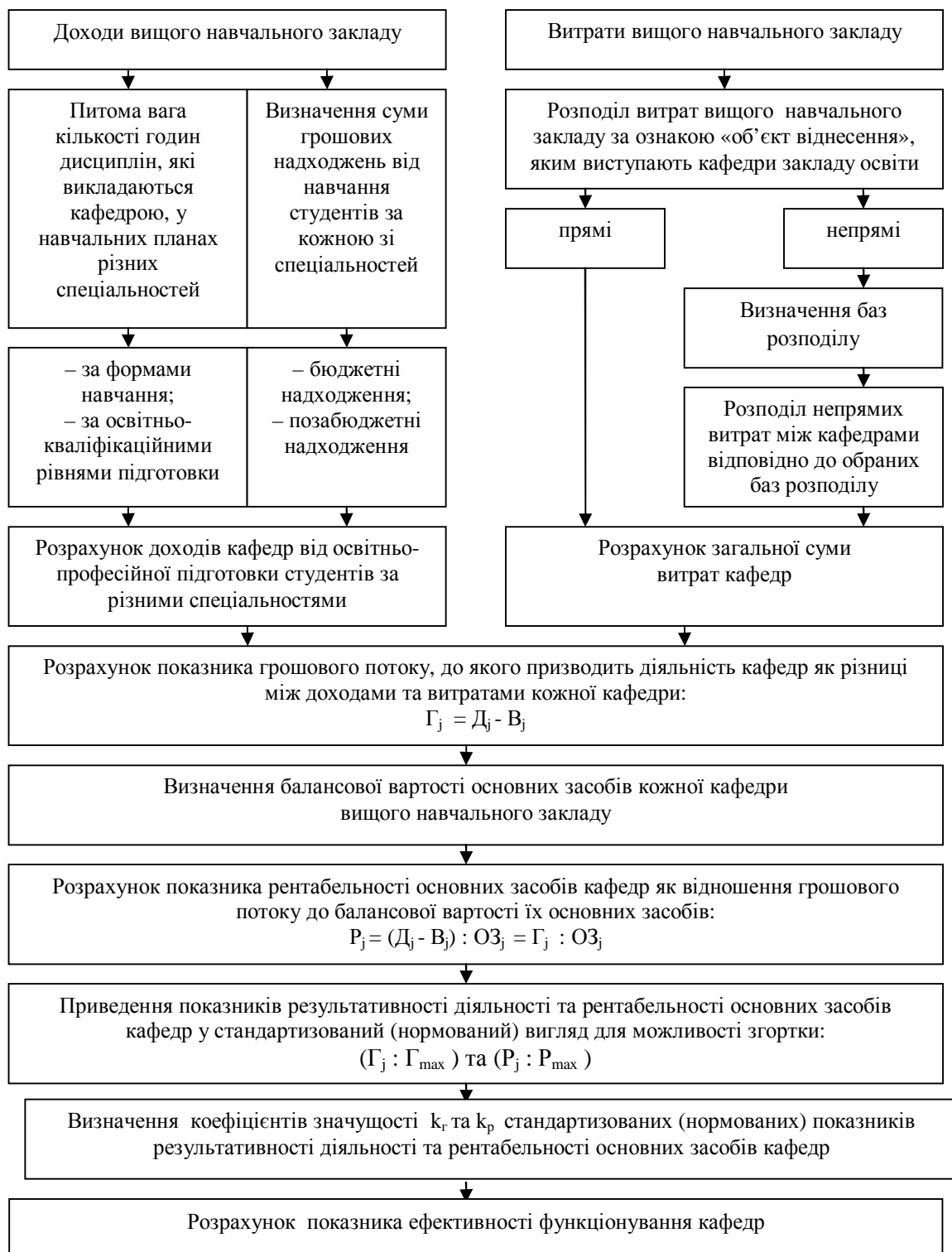
$$P_j = (D_j - B_j) : OZ_j = \Gamma_j : OZ_j, \quad (2)$$

де P_j – рентабельність основних засобів j -ї кафедри; OZ_j – залишкова вартість основних засобів j -ї кафедри.

З позицій управлінського обліку та аналізу показник рентабельності основних засобів відображає ефективність використання ресурсів, які інвестовані у окремі структурні підрозділи. Окрім своїх переваг, до яких належить можливість зіставлення результатів діяльності окремого структурного підрозділу та інвестованих в нього ресурсів, показник рентабельності основних засобів має певні недоліки: оскільки є відносним показником, не дає змоги оцінити важливість існування окремого структурного підрозділу для організації загалом. Використання тільки цього показника для оцінювання ефективності діяльності кафедр закладу освіти може призвести до того, що управлінці працюватимуть переважно у напрямку зниження вартості інвестованих у конкретну кафедру основних засобів. При цьому навчальні заклади складаються зі структурних підрозділів різних розмірів, які отримують різні фінансові результати та вимагають різних за обсягом ресурсів для здійснення своєї діяльності, тобто деякі з підрозділів обгрунтовано потребують достатньо великих витрат на основні засоби, але водночас очікується, що від їх діяльності буде отримано відповідний дохід.

З цього можна зробити висновок, що при визначенні ефективності діяльності кафедр вищого навчального закладу показник рентабельності основних засобів кафедр доцільно застосовувати у комплексі з абсолютним показником. Для оцінки структурних підрозділів прибуткових організацій відносний показник рентабельності основних засобів використовується у сукупності з абсолютним показником прибутку [10]. Оскільки кафедри вищого навчального закладу є структурними підрозділами установи, діяльність якої має неприбутковий характер, доцільно застосовувати показник рентабельності основних засобів у сукупності з абсолютним показником грошового потоку, який відображає результативність діяльності кожного з підрозділів.

Запропоновані показники можуть бути складовими елементами показника ефективності функціонування кафедр закладу освіти, на основі якого може формуватися економічний рейтинг кафедр вищого навчального закладу.

Послідовність визначення показника ефективності функціонування кафедр вищого навчального закладу

Для розрахунку показників та формування економічного рейтингу необхідно визначити доходи кожної з кафедр, розрахувати їх витрати та грошові потоки, визначити вартість основних засобів, які інвестовані в кожну з них, та коефіцієнти значущості складових показника ефективності, які можуть бути визначені на основі експертної оцінки, враховуючи конкретні умови функціонування вищого навчального закладу та поставлені цілі щодо прийняття управлінських рішень з питань ефективності використання ресурсів закладу освіти його кафедрами.

Послідовність визначення економічного рейтингу кафедр вищого навчального закладу на основі показника ефективності діяльності наведено на рисунку.

Для визначення доходу кожної кафедри вищого навчального закладу пропонується розподіляти доходи закладу освіти пропорційно до питомої ваги кількості годин дисциплін, які викладаються відповідною кафедрою, у навчальних планах різних спеціальностей.

Питома вага дисциплін кожної кафедри у навчальних планах різних спеціальностей розраховується шляхом ділення кількості годин дисциплін відповідної кафедри на загальну суму годин в навчальному плані спеціальності.

Розрахунок доходу кафедр ведеться окремо для бакалаврів, спеціалістів та магістрів, при цьому враховується, що навчання здійснюється за різними формами (денна, вечірня, заочна).

Дохід кожної кафедри, яка бере участь в освітньо-професійній підготовці студентів, розраховується шляхом множення питомої ваги кількості годин дисциплін на загальну суму надходжень від навчання студентів відповідних спеціальностей.

При розрахунку доходів кафедр також враховується, що навчання студентів здійснюється як за бюджетні, так і за позабюджетні кошти.

До бюджетних доходів пропонується відносити заробітну плату співробітників закладу освіти, нарахування на неї та комунальні платежі. Бюджетне фінансування навчання одного студента розраховується як відношення бюджетних доходів до загальної кількості студентів, які навчаються на бюджетній основі.

Як позабюджетні кошти розглядається оплата за навчання студентів на контрактній основі, тобто коли оплата здійснюється за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб.

Грошові надходження від навчання студентів розраховуються як добуток вартості навчання одного студента та відповідної кількості студентів.

Для цілей аналізу витрат вищого навчального закладу пропонується використовувати їх класифікацію відповідно до віднесення витрат на визначені об'єкти, якими є кафедри закладу освіти, на прямі та непрямі.

До прямих належать витрати кафедр:

- на заробітну плату професорсько-викладацького складу кафедри;
- нарахування на заробітну плату професорсько-викладацького складу кафедри;
- на придбання основних засобів на кафедрі;
- на поточний та капітальний ремонт основних засобів кафедр;
- на предмети та матеріали кафедр;
- на послуги зв'язку кафедр;
- на відрядження персоналу кафедр.

До непрямих належать витрати кафедр:

- на заробітну плату адміністративно-управлінського персоналу;
- нарахування на заробітну плату адміністративно-управлінського персоналу;
- на придбання основних засобів та предметів довгострокового використання адміністративно-управлінського призначення;
- на поточний та капітальний ремонт основних засобів адміністративно-управлінського призначення;
- на послуги зв'язку адміністративно-управлінських підрозділів;
- на відрядження адміністративно-управлінського персоналу;
- на предмети та матеріали адміністративно-управлінського призначення;
- на комунальні послуги.

Доцільність розподілу непрямих витрат між кафедрами вищого навчального закладу обґрунтовується необхідністю їх врахування при здійсненні розрахунку собівартості та ціни освітніх послуг, що дозволяє достовірно оцінити обсяг витрат, пов'язаних з конкретним видом послуг, і здійснити об'єктивний розподіл витрат між основними підрозділами закладу освіти, які надають ці послуги, тобто визначити результати діяльності кожної кафедри, зіставивши їх доходи та прямі й непрямі витрати.

Непрямі витрати розподіляються між кафедрами за відповідними базами розподілу [11].

Загальні витрати кожної кафедри розраховуються шляхом додавання до прямих витрат розподілених непрямих.

Потім розраховується рентабельність основних засобів, інвестованих у кожну з кафедр.

Наступним етапом оцінки та аналізу ефективності діяльності кафедр є приведення показників у стандартизований вигляд, для чого визначають максимальні значення серед розрахованих показників рентабельності та грошових потоків та приймають їх за еталон. Інші показники стандартизуються (нормуються) відносно відповідного показника еталону.

Для кожної кафедри значення її економічної рейтингової оцінки визначається на основі показника ефективності діяльності, який розраховується як сума стандартизованих показників грошового потоку та рентабельності основних засобів кафедри з урахуванням коефіцієнтів значущості, визначених на основі експертної оцінки:

$$R_j = k_r \times (\Gamma_j : \Gamma_{\max}) + k_p \times (P_j : P_{\max}), \quad (3)$$

де R_j – економічна рейтингова оцінка j -ї кафедри; k_r та k_p – коефіцієнти значущості показників грошового потоку та рентабельності основних засобів, визначені на основі експертної оцінки; $(\Gamma_j : \Gamma_{\max})$ – стандартизований показник грошового потоку j -ї кафедри; Γ_j – показник грошового потоку j -ї кафедри; Γ_{\max} – максимальне значення грошового потоку серед усіх кафедр; $(P_j : P_{\max})$ – стандартизований показник рентабельності основних засобів j -ї кафедри; P_j – показник рентабельності основних засобів j -ї кафедри; P_{\max} – максимальне значення рентабельності основних засобів серед усіх кафедр. Кафедри ранжуються у порядку зменшення економічної рейтингової оцінки: найвищий рейтинг має кафедра з максимальним значенням показника ефективності функціонування.

Висновки. Застосування запропонованого аналітичного забезпечення оцінки ефективності функціонування кафедр вищого навчального закладу дасть змогу його керівництву втілити заходи щодо підвищення ефективності діяльності закладу освіти загалом шляхом покращання економічності та результативності діяльності його кафедр.

Предметом подальшого дослідження має стати розроблення організаційно-інформаційного забезпечення оцінювання та управління ефективністю діяльності кафедр вищого навчального закладу та включення до складу запропонованого аналітичного забезпечення економічного обґрунтування коефіцієнтів значущості складових показників ефективності функціонування кафедр, які визначаються на основі експертної оцінки, враховуючи конкретні умови функціонування вищого навчального закладу та поставлених цілей щодо прийняття управлінських рішень з питань ефективності використання ресурсів закладу освіти його кафедрами.

1. Боголіб Т.М. *Принципи управління ВНЗ: Монографія.* – К.: Знання, 2004. – 204с. 2. Гриценко В.П. *Інноваційні підходи до управління навчальними закладами // Фінанси України.* – 2005. – №4. – С.5–6. 3. Сисюк С.В. *Особливості калькулювання платних освітніх послуг в державних навчальних закладах // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки.* – 2006. – №2 (36). – С. 107–115. 4. Краковский Ю.М. *Имитационно-аналитический подход в ценообразовании образовательных услуг // Альма матер.* – 1999. – №1. – С. 27–28. 5. Автаназів І. *Визначення прийнятної для споживачів вартості освітніх послуг ВНЗ: Економіка освіти // Вища школа.* – 2006. – №4. – С. 23–43. 6. Величко О.Г., Король Г.О., Акімова Т.В. *Аналітичне забезпечення розрахунку оплати за навчання у вищому навчальному закладі // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки.* – 2008. – №2 (44). – С. 227 – 232. 7. Наумова Н.А. *Управление качеством исполнения функций центров ответственности ВУЗа на основе функционально-стоимостного анализа // Университетское управление: практика и анализ.* – 2006. – №2. – С.4–12. 8. Мальцева Г.И., Митина О.В. *Инструменты стратегического управленческого учета в вузе // Университетское управление: практика и анализ.* – 2005. – №2(35). – С.62–75. 9. Друри К. *Управленческий учет для бизнес-решений.* – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 655 с. 10. Вахрушина М.А. *Управленческий учет.* – М.: Омега-Л, 2007. – 580 с. 11. Куцинська М.В., Величко О.Г., Король Г.О. *Удосконалення управлінського обліку та контролю ефективності функціонування кафедр вищого навчального закладу: Економіка: Проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць.* – Вип. 247: В 6 т. – Т. IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – С. 898 – 908.